

Ötéves a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány

Vraukóné Lukács Ilonával, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatóhelyettesével, a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány (KAMIKA) kuratóriumi titkárával hosszasan beszélgettünk Kárpátaljáról, könyvekről, sorsokról, hátizsákokról, segítőkről és egy retikülről...

De először vessünk egy pillantást a múltba.

Kárpátalját 1920-ban a trianoni békediktátum Csehszlovákiának ítélte. Ekkor Ruszinszko (hivatalosan Padkarpatska Rus) néven jött létre egy tartomány, amelynek ugyan a prágai kormány autonómiát ígért, de sosem kapta meg. 1938 novemberében Magyarország a müncheni döntés értelmében visszakapta a Felvidék magyar lakta déli sávját, majd 1939-ben, amikor Hitler megszállta Csehországot, magyar csapatok vonultak be Kárpátaljára. 1944 őszéig Magyarországhoz tartozott a visszatért volt szlovákiai déli sávval együtt. 1944 őszén megszállták a szovjet csapatok a területet, majd a párizsi békeszerződés végképp a Szovjetunióknak ítélte. Így az Ukrán Szocialista Szövetségi Köztársaság legnyugatibb megyéje lett. 1991-ben, az önálló Ukrajna létrejöttével megmaradt ez a megyei státus. A megye három járásában (Beregszász, Munkács, Nagyszőlős) jelentős magyar lakosság él, a többiben egyre fogyatkozóbb lélekszámú szórványt képez.

*„Én itt születtem.
Itt, ahol összeér
az Ung az ősszel,
itt, ahol ősszel
rőt erdő-redőt
vonnak össze
tő-szemeik fölött a hegyek.”*

(Balla D. Károl
Múló évek kockakövéből)

A magyar lakosságnak különösen keserves sors jutott. Még élnek emberek, akik az Osztrák–Magyar Monarchiában születtek, majd csehszlovák állampolgárok lettek. 1939 után ismét magyar állampolgárokká váltak. A második

* A versidézetek lelőhelye: Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája, 193: 1988. (Összeáll. M. Takács Lajos) Bp., Magvető, 1990. 606 p.

világháborúval létrejött új helyzet szovjet állampolgárságot jelentett; Ukrajna függetlenné válása után a szovjet állampolgárságot ukránra kellett váltani. Tehát például egy beregszászi ember, aki ki sem mozdult lakóhelyéről négy-öt ország állampolgára volt az idők folyamán. A kárpátaljai magyarok csendes, szívós és kitartó küzdelem árán megőrizték magyarságukat. Ezt teszik ma is. És ebben segít nekik a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány.

Ébredés

A Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány megalapításának gondolata 2000-re vezethető vissza. Öt év munkája kellett ahhoz, hogy 2005 nyarán, éppen egy Beregszászban tartandó képzésre utazván megfogalmazódott bennünk egy alapítvány létrehozásának gondolata. – *Ezekkel a gondolatokkal kezdte Ilona a beszélgetésünket.* – Az első évek nagyon sok fizikai munkát jelentettek. Több ezer használt kötetet és nagyon kevés új könyvet, régi és friss folyóiratot, CD-ket, kazettákat vittünk át a határon; hátizsákban, sporttáskában, gurulós bőröndben. Sokat közültek a Nyíregyházi Főiskola oktatói vittek át, akik akkoriban, hétvégeken tanítani jártak a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar (akkor még Tanárképző) Főiskolára, de sok magánember is segítségünkre volt.

Ha visszagondolok az első idők megpróbáltatásaira, akkor az jut eszembe, hogy ezek a fizikai és lelki terhek inkább előrevittek minket, erőt adtak, mintsem, hogy elriasztottak volna. Volt olyan, hogy órák hosszat vártunk a határon, járó motorral, mínusz 15 fokban, fojtogató benzingőzben. Megéltük azt is, hogy 2002-ben gépfegyverek állították meg a mikrobuszunkat a tiszaujlaki határátkelő közelében, mert sofőrünk félreértette a határőr karjelzését. Félelmetes volt.

A munkához természetesen elengedhetetlen volt a személyes kapcsolat. Az első meghatározó kapcsolatot Lőrincz Livia – minden kárpátaljai könyvtáros Livia nénije – jelentette. Őt kerestem meg, mert egyedül az ő nevét ismertem. Ő volt az, aki által legelőször kapcsolatba kerülhettünk a kárpátaljai magyar könyvtárosokkal. A másik ilyen segítők Stier Gyula volt, aki a Romániában dolgozó magyar könyvtárosokkal segített kapcsolatot teremteni. Ő Szatmárnémetiben, az ottani megyei könyvtárban dolgozott.

Könyvtárunk, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár 2000-ben adott be egy pályázatot az NKA felhívására, nemzetközi kapcsolatok kiépítésének segítésére. Ekként hívtunk meg tizenöt kollégát, de nemcsak Kárpátaljáról, hanem a Felvidékről, Erdélyből és a Partiumból. Úgy válogattuk össze a résztvevőket, hogy különböző típusú könyvtárakat képviseljenek: iskolai, kis- és nagy települési könyvtárosok... és még egyetemi hallgatónk is volt. El sem tudom mondani, milyen érzés volt az első találkozás. Amikor ott ül előtted tizenöt ember, akik – elmondásuk alapján – egyszerűen nem hiszik el, hogy egyáltalán ott vannak, hogy valakinek fontosak és figyelnek rájuk. Nem hitték el, hogy átlépheték a határt! Hogy az előadók személyében találkozhattak olyan emberekkel, akikről esetleg már valaki beszélt nekik, akikről már hallottak, de soha nem gondolták, hogy személyesen is megismerhetik őket! Hogy megnézhetnek olyan könyvtárakat, ahol télen nem fagy meg a víz, és ahol fűtés van! Többen közülük olyan faluból jöttek,

ahonnét reggel kimegy a busz és este megy vissza. Napközben csak a madár repül keresztül rajta. Számukra – és tőlünk keletre sokak számára – a „világ” Nyíregyházán van. Ők nagyon tudják, hogy mi az a „nincs”. Sokszor szembesülnek a munkájukban azzal, hogy „nincs”. És a „ninccsel” vége a mondatnak! Nem folytatódik úgy, hogy jövő héten lesz. Vagy a jövő hónapban majd futja rá, később megoldódik.

Amikor az alapítvány nevét emlegetjük, joggal gondolhatják az emberek, hogy a nevünknek megfelelően, tevékenységünk csak és kizárólag Kárpátaljára irányul. Valóban, ez a „fő csapásirány”, de ha szükség van ránk, vagy ha tudunk, megyünk másfelé is, hiszen Nyíregyházán három határ ölelésében élünk. Csak úgy éreztük, ott, Kárpátalján a legnagyobb a szükség. Ahogy egy ott élő barátunk mondta, a többi elcsatolt országrészhez képest *„Kárpátalja és az anyaország között oly szorosán volt elkötvé a köldökzsinór, hogy ez a terület az anyaországnak már nem is fájt”* ... De nekünk és sokaknak másoknak is fájt. Ezért indultunk el...

A határ

Az első „fecskek” látogatása után bízunk abban, hogy az ehhez hasonló találkozásokra, ismerkedésre, tapasztalatcserére a későbbiekben is lesz lehetőség. A Romániában, Szlovákiában és Kárpátalján élő magyar kollégák élet- és munkakörülményei nagyon különböztek egymástól. A legnagyobb újdonság vagy élmény valóban a Kárpátalján élők számára volt az utazás. Ugyanakkor számukra volt a leginkább elérhetetlen is. Amikor az ottani magyar könyvtárosok előtt felcsillant egy kis reménysugár, hogy van, illetve lesz lehetőségük átjönni Magyarországra, Nyíregyházára, ugyanakkor le is mondtak róla többen, mert az útlevel és a vízum (!) beszerzése nem volt egyszerű. Egyrészt nagyon drága, szinte elérhetetlen árat kellett érte fizetni. Sokan nagy áldozatot hoztak érte. Volt, aki elkezdett gyűjteni útlevele. Igen, gyűjteni! A törvény által minden biztosított volt, de a hozzájutás adminisztratív volt lehetetlenné téve. Még hat-hét évvel ezelőtt is pl. Beregszászból Csernovciba 250 kilométert kellett elutazni, és kizárólag személyesen igényelni, majd visszautazni és átvenni az útlevelet. Könyvtáros fizetésből útiköltség és az útlevel ára – nehezen ment együtt. Szívszorító, hogy egy Beregszász melletti kistelepülésen az legyen a legfőbb célja valakinek, hogy átjusson a határon, Nyíregyházára. És végre, mondjuk, harmincöt évesen, átléphesse életében először az országhatárt. És könyvtárosként léphesse át!

A határ... A határon átjutni minimum nem egyszerű, főleg idő- és türelemigényes. Hol ezen, hol a másik oldalon, hol odafelé, hol visszafelé mindig volt valami, ami „nehezítette” az átkelést. Megbeszélte időpontra nem tudsz menni Kárpátaljára. Hetven kilométerre szeretnél eljutni Nyíregyházától, de nem tudod, hogy mikor fogsz odaérni. Pontosan meg tudod mondani, hogy mikor érsz Párizsba vagy Bécsbe, ha felülpsz a menetrendszerinti vonatra, de azt, hogy mikor érsz Beregszászra, azt soha nem tudhatod pontosan.

Amikor azt mondják a rádióban, hogy másfél óra a várakozás Beregsuránynál, azt szorozd meg kettővel. A valóságban annyi lesz. Arról ne is beszéljünk, hogy jó ideig Záhonynál gyalog nem is lehetett átmenni. Be kellett kéredzkedni valakihez egy kocsihoz.

A határ mentén kiépült egy üzletág: a fuvarozás. Nyíregyházán, a vasútállomáson egy időben, akik erre „szakosodtak”, szembementek a vonatról leszálló tömeggel, csak nem azt mondogatták, hogy „taxi, taxi, taxit tessék”, hanem azt hogy „Beregszász, Beregszász...” Ma már nem kell kimenni a vonatokhoz, mindenki tudja, hogy a vasúti parkoló mely részén állnak azok az autók, amelyekkel eljuthatsz a magyar–ukrán határ másik oldalára. Ha éppen egyedül vagy, akkor meg kell várni, míg lesz néhány utas, aki szintén át akar jutni a határon. Ha nincs három-négy utas, nem rentábilis a taxisnak.

Ha Kőrösmezőre (Nyíregyházától pontosan olyan távolságra van, mint Budapest) délelőtt 11 órára szeretnék odaérni, akkor előző nap kell elindulnom. Beregszászban megalszunk, másnap korán reggel indulunk. (S még attól is korábban, mint gondolnánk, mert ott egy órával előrébb vannak.) Vagy elindulok előző nap reggel, s egyenesen fel, de igyekezni kell még sötétedés előtt odaérni. Ha érdeklődni akarsz, nem olyan egyszerű. Ahogy haladsz feljebb, egyre ritkább a magyar szó, s ha akad is, egyre nehezebben érted. Azért is fontos, hogy még sötétedés előtt odaérjél, mert ott az útjelző táblák nem jellemzőek. Bár még Kőrösmező nem is annyira bonyolult útvonal, mert csak követni kell a Tisza vonalát. Az útviszonyok akkor is kétségessé teszik, hogyan és mikor érsz oda. És ott még olyan az élet, hogy ha csorda vonul, ha lakodalmas nép halad, ha temetési menet van, annak van elsőbbsége. Ki kell várni.

Létrejött az alapítvány

2002-től – a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetségnek (KMPSZ) köszönhetően – a Kölcsey Ferenc Nyári Pedagógus Akadémia keretében – a pedagógusok mellett a könyvtárosok számára is elkezdődhettek a szakmai továbbképzések. Ebben az évben kilenc kárpátaljai magyar iskolai könyvtáros vett részt a kurzuson, míg 2005-ben már harmincöt! 2002-től évente kétszer – februárban egy-két napon, nyáron egy-egy héten át – adhattuk át tapasztalatainkat mi személyesen, illetve általunk, barátaink által szervezett előadók vihették a friss szakmai híreket az iskolai könyvtáros kollégáknak.

Közben pedig szépen bővült a személyes kapcsolatok köre a legkülönbözőbb irányokban a határon túl élő kollégákkal. Felsorolni is, leírni is képtelenség lenne a kapcsolatok kialakulásának módjait. Amikor 2005-ben „A Nagy Könyv” program keretében írókkal, költőkkel, színművészekkel jártuk Szatmárt, Bereget és Felvidéket, már alig tudtuk eldönteni, hogy a sok-sok települési és iskolai könyvtáros közül kihez, merre vigyük azokat a programokat, amelyeket lehetőségünk adódott megszervezni. Ebben a 2005-ös évben és ennek a sok-sok utazásnak az apropóján fogalmazódott meg az a terv, hogy ezt a munkát talán érdemes lenne szervezetterven végezni. Úgy éreztük, kinőttük az anyaintézmény, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár kereteit, személyes erőnket pedig meghaladja az egyre erőteljesebben jelentkező igények kielégítése. Egy alapítvány létrehozását láttuk akkor a legmegfelelőbbnek.

Alapítóink között volt Bajnok Lászlóné, a Nyíregyházi Főiskola könyvtárosa, aki oktatói és gyakorlatvezetői munkája révén mindannyiunk közül leghamarabb találkozott néhány Nyíregyházán tanuló beregszászi könyvtáros kollégánóval; Puky Miklós biológus, az MTA tudományos munkatársa is a kezdetektől részt vett

a nyári akadémiákon, ahol plenáris előadásokon környezetvédelmi témákban adott elő, így találkozhatott a könyvtárosokkal is. Kovács Ferenc, az Oslói Egyetem médiamérnöke, aki íróként, költőként, grafikusként és műfordítóként ismert. Nyíregyházán született és járt iskolába, negyedszázada él a norvég fővárosban. Az első perctől elkötelezettje volt az ügynek. Kövér Tibor jogász, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője régi baráti kapcsolat révén került előadóként Beregszászba. Kezdetől fogva erkölcsi és anyagi támogatója a határon túli magyar nyelvű oktatásnak, az ottani könyvtárosok munkájának. Éva Erzsébet, szintén főiskolai tanár, mentálhigiénikus, aki előadásaival, gyakorlati foglalkozásaival, illetve ezek szervezésével kapcsolódott be a közös munkába. Kalydy Zsuzsával, a nyíregyházi Krúdy Gyula Gimnázium akkori könyvtárosával, a Scola Téka Iskolai Könyvtárosokért Alapítvány titkárával több pályázatot is készítettünk, hogy közös szakmai fórumokat szervezhessünk megyebeli és kárpátaljai iskolai könyvtárosok részére.

Itt meg kell állnunk egy percre, hogy emlékezzünk Berki Antal színművészre, aki időt, pénzt, fáradságot nem ismerve rótt a számunkra sem teljesen ismert minőségű utakat, túrta a többórás, megalázó várakozást a határon, hogy a magyar költők verseit előadva segítse az irodalom értését, megszeretését, egyszerűen, hogy vigye a magyar szót. Váratlanul, alig hatvanévesen ment el közülünk.

Ilyen – vázlatosan elbeszél – előzmények után indítottuk el a hivatalos eljárást, hogy bejegyeztethessük a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítványt (KAMIKA). Létünk 2006 áprilisától hivatalos.

Az alapítvány kuratóriumi elnökévé Nagy Lászlót, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatóját kértük fel. Gönczy Sándor, akkor a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköz Tanácsának elnökeként jól ismerte az ottani iskolák helyzetét, tudta, hol és miben van szükség. Répási Ildikóval, a beregszászi főiskolai könyvtár akkori vezetőjével együtt irányították a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárosok Információs Egyesületét (KMIKIE). Úgy gondoltuk, hogy a helyzet legjobb ismerőiként a kuratóriumi tagságra a legalkalmasabbak. Jómagam a titkári feladatokat látom el, és hivatalos képviselője vagyok az alapítványnak.

Azzal a céllal alakultunk meg, hogy a tőlünk telhető módon, keresve más jó szándékú támogatókat is, segítsük a Kárpátalján magyarul vagy magyar nyelven is oktató iskolák könyvtárai magyar nyelvű állományának fejlesztését és az ott dolgozó kollégák továbbképzését. Ez vezérelt bennünket akkor is, amikor Puky Miklós Kárpátalján, a nyári továbbképzések alkalmával szervezett kirándulásokon készített fotóit képeslapok formájában is elkészítettük, hogy céljaink megvalósítása érdekében értékesíthessük. A nyomdából egyenesen a repülőtérré vittük a képeslapok egy részét Pregitzer Fruzsina színművésznővel, hogy Oslóban, az ottani, akkori magyar nagykövet segítségével, az ott élő magyar közösséggel megismertessük az ő csodálatos önálló estjét, s az alapítvány terveit. Természetesen azzal a nem titkolt szándékkal is, hogy támogatókat keressünk. Norvégiai bemutatkozásunkat Kovács Ferenc közreműködésének köszönhetjük.

Az első három évben rendszeres forrás nélkül működtünk. Addig ugyanis nem pályázhattunk. Most már megvannak a működéshez szükséges feltételek.

Az alapítvány neve Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány. De – ahogy utaltam rá – tevékenységünk sokkal szélesebb földrajzi és szakmai területet ölel fel, mint nevünk jelzi. Viszont ezzel a névválasztással egyrészt szeretünk

volna kifejezni, hogy hol, merre van a legnagyobb fehér folt. Másrészt pedig a kárpátaljai iskolai könyvtárosok szervezettsége nagyon jó kapaszkodónak bizonyult már a kezdetektől fogva.

Kárpátalján száznégyszer magyar oktatási intézmény van, amelyekben könyvtár is működik. A tankönyveket az ukrán állam térítésmentesen biztosítja a tanulóknak oly módon, hogy az iskolai könyvtárak megkapják a tankönyveket, ahonnan a tanulók kikölcsönzik egy tanévre. Sajnálatos viszont, hogy a tankönyveken kívül szinte semmi más oktatási segédanyag nem jelenik meg magyar nyelven, így a magyar iskolák tanulói lépéshátrányba kerülnek az ukrán iskolák tanulóival szemben. Ezt a hiányosságot próbálja kiküszöbölni a fentebb már említett Tankönyv- és Taneszköz Tanács saját kiadású munkafüzeteivel és egyéb didaktikai segédanyagokkal. Pénzügyi lehetőségek hiányában azonban ez a tevékenység csak igen szerény mértékben valósulhat meg.

Az iskolai könyvtáros feladata alig volt több, mint ősszel a tankönyvek kikölcsönzése, nyár elején a visszavétele. Nem is volt nagy presztízsük. Kell tudni azt is, hogy az iskolai könyvtáros a fizetési lista végén kullog.

A továbbképzések szervezése során, például a Magyarországról kapott leveleknek köszönhetően is, kicsit jobban odafigyeltek rájuk. Legalábbis néhányukra. Tudomást kellett, hogy vegyenek róluk. A képzéseken való részvétel pedig lelki erősítést is jelentett számukra. Nem tudták, hogy igazán fontos lehet a könyvtár és a könyvtáros az iskolában. Mi azt mondtuk nekik: „Hitesd el! Tegyéld rendet! Ajánld magad a pedagógusnak! És nemcsak a magyartanárnak, hanem a fizikatanárnak is! A Te könyvtáradban mindenki számára van segítség, mindenkinek hasznos!” A kárpátaljai iskolai könyvtárakban ennek a szemléletnek a súlykolása, a kommunikációs és önismereti tréningek szép, mérhető eredményeket hoztak.

A szervezettségnek köszönhető az is, hogy eljutottunk Beregsuránytól a Felső-Tisza vidékéig, Feketetiszafaluig. Ez az utolsó falu a Tisza forrása alatt, ahol még négy évvel ezelőtt élt egy háborúban ottragadt magyarországi ember.

Csak ne válogatás nélkül!

Egyszer felhívott egy budapesti székhelyű alapítvány képviselője, mondván, hogy összegyűjtöttek ötezer kötet könyvet, amit szeretne ajándékba adni a kárpátaljai könyvtáraknak. S ő úgy tudja, én át tudom azokat vinni a határon. Ezen akkor nagyon meglepődtem. Most már tudom az okát.

Kértem, mondtam neki, hogy nem kell ötezer! Ötszáz, ha kell abból, higgye el, ami jó állapotban van, és amire valóban szükség van. Kértem, hogy nézze át szakember azokat a könyveket! Mert nagy szükség van a magyar nyelvű könyvekre, de az olyan legyen mind tartalmában, mind küllemében, amit használni lehet és érdemes! Az olvasáshoz nem szokott, vagy attól elszoktatott embert nem rongyos, poros, máshonnet hosszú évek használata vagy éppen használatlansága miatt leselejtezett könyvekkel fogjuk az ügynek megnyerni!

Igen, először mi is azt hittük, hogy ez a munka abból áll majd, hogy minél több könyvet átvihessünk a határon. Sokan adták oda a régi könyveiket, a könyvtárak pedig a leselejtezett dokumentumokat. Nyilván azért selejtezi le valaki ezeket, mert meg akar szabadulni tőlük. Sok közülük nincs is jó állapotban. Az első időkben válo-

gatás nélkül vittük mi is a könyveket, de szerencsére hamar felismertük ennek a buktatóit, értelmetlenségét. Ma már nagyon erőteljesen szelektálunk, csak minőségi könyveket igyekszünk vinni. Amit mások felajánlanak, azokat kiválogatjuk. Amit nem viszünk át, azokat tároljuk és kiárusítjuk. A pénz pedig az alapítvány kasszájába folyik be. Egyébként az a legjobb megoldás, amikor a határon túli magyar kollégák jönnek és ők válogatnak. Hiszen ők tudják a legjobban, mire van szükségük.

Természetesen nagyon örülünk minden adománynak.

Kiemelt támogatónk a Pont Kiadó, a Feliciter, a Coldwell és a Napkút Kiadó, a nyíregyházi Rotary Klub, a *Nagyvilág* című folyóirat szerkesztősége és a Petőfi Irodalmi Múzeum is. A BBC londoni magyar tagozatának megszűnésekor annak kézikönyvtárát is sikerült megkapnunk a sok, nyelvoktatást segítő CD-vel együtt. Működési költségeink fedezését a Nemzeti Civil Alap Biztosította.

Ugyanitt kell megemlíteni a budapesti Alternatív Közgazdasági Gimnázium könyvtárosát, Misley Juditot, vagy a szintén fővárosi Szent László Gimnázium könyvtárosát, Horváth Viktóriát, akik rendkívül elszántan álltak az alapítvány mellé. Hangsúlyosan kell szólni a kolontári iskoláról, amelynek vezetői, pedagógusai a körösmezői könyvtáralapításnál 2008-ban az elsők között jelentkeztek mint segítők. Van elgondolásunk, hogyan tudnánk ezt viszonzni az azóta a vörösiszap-katasztrófa által sújtott település tanulóinak.

Komoly nagyságrendet képviselt az állomány is, amit Bánffy György színművész adományozott az alapítványunk javára.

Számos támogatót sorolhatnánk még föl, de hál' istennek olyan sokan vannak, hogy oldalakat tölthetnénk meg a felsorolásukkal. A közelmúltban, öt éves születésnapunk alkalmából beindított honlapunkon (www.kamika.hu) – reményeink szerint – mindenki rajta lesz.

Kell viszont beszéljünk azokról az intézményekről, szervezetekről, amelyekkel az alkalmankénti együttműködés eredményes és igen tartalmas volt, és bízunk benne, hogy így lesz ez a jövőben is. Például a nyíregyházi megyei könyvtár, a Könyvtári Intézet, az MKE, a Publika Magyar Könyvtári Kör, a Falvak Kultúrájáért Alapítvány, a Magyar Olvasástársaság...

Lovasszekéren mobiltelefonnal

Hogy milyen körülmények között dolgoznak az ottani kollégáink? Például több könyvtárban nem megoldott a rendszeres fűtés. A fűtésszezon december 15-én kezdődik, de félreértés ne essék! Ez nem azt jelenti, hogy fűtenek is. A könyvtáros kabátban ül a munkahelyén. A víz megfagy az ablakban. Ez a hely nem lehet az olvasásra nevelés színtere! Sőt, terek sincsenek. Nem is találkoztam még Kárpátalján olyan könyvtárral, sem iskolai, sem települési könyvtárral, ahol kényelmesen le lehetne ültetni legalább tíz-tizenöt embert.

A korszerű technológia alapjaiban hiányzik. Az egyik továbbképzés előtt megkérdeztük, hogy mire van szükségük. Többen mondták, hogy egy hordozható CD-s rádió kell. 2011-ben!

Hozzáértő kollégáimmal kiszámoltattam: egy iskolai könyvtár informatikai infrastruktúrájának kialakítása megfelelő színvonalon, mai árakon kb. ötszázezer forintból megoldható lenne. A száznegy kárpátaljai magyarul vagy magyarul is okta-

tó iskola estében ez ötvenkétfélmillió forintot jelentene. Fordítsuk le ezt a hétköznapiakra! Milyen összegek is röpködnek nap mint nap a levegőben, amelyek nem tisztességes úton kerültek magánzsebkbe?! Ez az ötvenkétfélmillió forint mennyi mindenre elég lenne! Azért, hogy ne sokadrangú embernek érezzék magukat a kárpátaljai magyarok. Hiszen nekik is vannak jogaik! Nem csak kötelességeik. Joguk van a teljes élethez, az információhoz, a kulturális és szó szerinti komfortozhoz!

Ha viszel húsz új könyvet és esetleg még egy CD-lejátszót is, az csoda számba megy... Heroikus küzdelem ez! Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy valóban erre van-e szükség? Meg tudjuk-e oldani innét, az anyaországból ezeket a gondokat? Tudjuk-e biztosítani, hogy valamennyi külhoni könyvtár rendszeres ellátásban részesüljön magyar nyelvű dokumentumokból?

A XXI. század második évtizedét tapossuk, a kibernetika századában élünk, és az a telefonfülke még a Felső-Tisza vidékére nem jutott fel. De már nincs is rá szükség.

Megtapasztalhattam azt a jelenséget Kőrösmezőn, hogy a fiatal mama és a férje ül a lovasszekéren. Apa és fia kucsmában, bundában, az anya ködmönben és nagykendőben, fülén a mobiltelefon. Így járunk majd mi is! A valószínűsége legalábbis nagy. Olyan hosszú évek maradtak ki a könyvellátó rendszer kiépítésében, hogy teljes képtelenségnek tűnik minden küzdelmünk és jó szándékunk ellenére a határon túli könyvtárak alapművekkel való rendszeres és egyenletes ellátása. Ahogy a „telefonfülkés korszak” kimaradt az ukrainai távközlés történetéből, úgy a könyvellátással kapcsolatban is fennáll ez a helyzet. Sokakkal, másokkal együtt én is minden erőmmel küzdök, de nem fogjuk tudni a rendszert kiépíteni, mert nagyon nagy anyagi támogatásra és emberi erőforrásra lenne ehhez szükség. Bármennyire is szomorú vagyok. Bármennyire is vallom, hogy a könyv illatánál már csak a frissen felszántott föld és az őszi betakarítás-illat fog meg jobban. Küzdhetünk a digitális technika ellen, de a könyv alul fog maradni. Ezeket a távolságokat és a határokat csakis a digitális technika fogja leküzdeni. Vagyis a teljes könyvgyűjtemények (könyvtártípustól függően) korszaka kimarad a külhoni magyar könyvtárak történelméből, és a jelenlegi lemaradt állapotot egy hatalmas ugrás, az elektronika, a távolról való elérés technikája fogja megoldani, kitölteni.

Jó példa a határok legyőzésére az általunk szervezett kárpátaljai első internetes konferencia a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és az Oslói Egyetem között. „Gutenberg goes to Hyperland – avagy az interaktív multimédia háló-jában” témakörben. A konferencia fő előadója Kovács Ferenc oslói médiamérnök, egyik alapító tagunk volt.

Erdélyi kapcsolatok

Mint említettem, alapítványunk neve nem a „munkaterületünket”, hanem a fő csapásirányt jelöli, a legnagyobb felszámolandó fehér foltot. Kultúrtörténeti és egyéb tanulmányainkból tudjuk, hogy a kárpátaljai magyarok mindig is „távoli gyarmat” lakóiként élték mindennapjaikat. Velük ellentétben Erdély esete egészen más. Sokkal testesebb kultúrtörténeti háttérre van, az emberek mentalitása is más, ezért a feladatok és a segítségadás jellege is eltérő. Más Erdélyben és megint más Szatmárban, vagy a Partium egyéb területein.

Szomorúan mondom, de 2011-ben Szatmár is már szinte szórványnak számít a betelepítések következtében. Olyan távol van az erdélyi tömbmagyarságtól, hogy már az összetartó erő nem futja ideig. Mire meg szabad lett az út nekünk, ide a szomszédba, már ... nagyon kevés kapaszkodót találtunk. Arad, Temesvár, Brassó, Déva – szórványok mind!

Szatmár olyan távolságra van Csíkszeredától, ahol a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesületének székhelye van, hogy képtelenek a kapcsolattartásra. Az egyesületnek csak két településről, Szatmárnémetiből és Nagykarolyból van egy-egy tagja. Ugyanúgy, mint ahogy a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének van egy szatmári területi szervezete, célszerű lenne ebben a formációban gondolkodni. Csak nagyon nehéz a szervezhetőség, ami Kárpátalján viszont adott, mind az iskolák, mind a települési könyvtárak esetében.

Örülni kell annak, ami jut! – Ez az az életérzés, amivel együtt kell tudni élni. Például annak, hogy Erdélyben, Hunyad megyében a dévai könyvtár magyar részlegének – mert szerencsére van ilyen! – szép, tiszta helye van. Új polcokkal, szép könyvvállománnyal. Viszonylag új és jó a szépirodalmi részleg, talán szegényesebb a kézikönyv állománya. Mindig van egy magyar könyvtáros, vagy aki magyarul beszél. Viszont havonta cserélik őket. Még ha sikerülne is az olvasóknak valamilyen kapcsolatot kialakítani velük, ez akkor is megszakad.

Románia területén más a munkánk feltétele, mások a viszonyok. Erdélyi kapcsolataink nem rendszerszerűek, inkább személyekhez kötődnek. Viszont eleve nek és tartósak. Itt nincs külön szervezet a magyar iskolai könyvtárosok számára. Sokkal vegyesebb a könyvtárosok nyelvhasználata is. A magyar iskolai könyvtárosok beolvadnak a romániai iskolai könyvtárosok közé. A továbbképzést is ebben a közegeben kapják. Hosszú ideig csak román nyelven jelent meg szakmai lap. Sokunk által ismert az erdélyiek *ReMek* elektronikus hírlevele, elterjedtségére vonatkozóan azonban nincsenek ismereteim. Kárpátalján a magyar pedagógusszervezet adja ki a *Közoktatás* című lapot. Abba is belefér egy-egy beszámoló az iskolai könyvtárak és az alapítványunk tevékenységéről.

Ebben a földrajzi viszonylatban gondolkozunk azon is, hogy a román–magyar határon működtethető lenne a bibliobuszos ellátás. Jó példák vannak erre a szlovén–magyar és a lengyel–német határon, van tehát miből meríteni.

Az alapítvány jövője

Úgy gondolom, hogy a jövőben – ahogy utaltam is erre – a könyvadományozó munka háttérbe szorul, vagy legalábbis kisebb mértékű lesz és a formája is változik. A hosszú évek során kialakult kapcsolatrendszerünknek köszönhetően tényleg csak átrakó állomás vagyunk, saját magunk csak a legkritikább esetben visszük személyesen az adományokat, s a konkrétan jelentkező igényeket igyekszünk kielégíteni, ugyanakkor szeretnénk nagyobb hangsúlyt fektetni a rendhagyó irodalom- és történelemórák szervezésére. Nem marad el tehát az adományozás, hiszen már ebben az évben is kétszer személyesen, kétszer közvetítőik segítségével jutottak el könyvek Kárpátaljára, most is előkészítés alatt van két ilyen esemény, de az energiánkat, tapasztalatainkat arra kell összpontosítanunk, hogy a lehető legjobban működtethető, legrövidebb időn belül, leghatékonyabban megvalósítható

módszert dolgozzuk ki arra vonatkozóan, hogy az egész külhoni magyar könyvtárügyet hogyan tudjuk rendszerben kezelni.

Most már közel sem csak a könyvről van szó, hanem a szemléletváltásról.

Természetesen ezt a munkát nem tudjuk és nem is akarjuk egyedül felvállalni! Nagyon komoly összefogásra és felsőbb akaratra is szükség van ehhez.

Itt kell szólni arról a megfeszített munkáról, amit a Könyvtári Intézet végez ebben az irányban, s aminek gyakorlatilag az alapítvány születése óta valamilyen szinten magam is részese vagyok. Mi sem jobb példa arra, hogy a könyvtári kereketelet kinőve – ami a határon túlra irányuló munkát illeti –, más intézményekkel és civil szervezetekkel, azok egyéni tagjainak kapcsolataival kibővítve, mennyivel szélesebb körben tudunk tevékenykedni.

Bár alapítványunknak nincs a Könyvtári Intézettel semmilyen külön megállapodása, ettől eltekintve a közös munkánkba nagyon jól beépíthetők a tagok személyes kapcsolatai. Az intézet különböző anyagi forrásokat felhajtva heroikus munkába kezdett, elsősorban a külhoni könyvtárosok képzését illetően. Képzőhelyeket kerestek, ahová olyan, az intézet által akkreditált képzéseket helyeznek ki, amelyek esetében kicsi az oktatói létszámigény. Pontosan egy évvel ezelőtt zajlott a Kaleidoszkóp-körút, ennek során hat határmenti megyeszékhelyre szervezetek találkoztak az ottani, illetve közvetlenül a határ másik oldalán működő könyvtárosokkal. Erről és az előzményekről Bartos Éva részletesen beszámolt a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2010. évi 7. számában.

Nagyon fontos lenne már, hogy a kisebb alapítványok összefogjanak, szintén az erők koncentrálása érdekében. Úgy, mint amikor az alapító tagok az alapítvány létrehozására koncentráltak. Ne az legyen a cél, hogy versenyezzünk vagy túllícitáljuk egymást. Előbb-utóbb úgyis ugyanott fogunk kikötni támogatást kérve: ugyanazoknál a kiadóknál, nagy alapítványoknál, szakmai szervezeteknél.

Jó példa erre – kicsiben – a Scola Téka Alapítvánnyal kialakított kapcsolatunk. Kalydy Zsuzsanna könyvtárostánárral, a Krúdy Gyula Gimnázium nyugalmazott könyvtárosával, az alapítvány titkárával van személyes kapcsolatunk, amire éveken keresztül építkeztünk is; Zsuzsa maga is alapító tagunk. A Scola Téka Alapítvány a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élő, arra érdemes iskolai könyvtárosok elismerését tűzte ki célul. A két alapítvány jellegéből adódóan természetes, hogy a megyebeli és a határon túli könyvtárosok közötti közös szakmai munka szervezése, közös pályázatok beadása területén tud a legtöbbet segíteni. Sajnos, a civil szervezetek esetében még inkább igaz, hogy a „terület gondozása” személyfüggő. Az alapító anya és a titkár – két meghatározó egyénisége a megye iskolai könyvtárosa-inak – nyugdíjba vonulása a szervezet széthullásához vezetett. Ugyanakkor alapító tagként, a mi szervezetünk részeként a munka egy részét tovább tudja vinni.

Déva köszönt – egy projekt a szórványban élő magyarság könyvtári támogatására

A Publika Magyar Könyvtári Kör tagjai 2010 tavaszán egy szakmai tanulmányút során jutottak el Hunyad megye székhelyére, Dévára. Természetesen felkeresték az ottani könyvtárakat, magyar intézményeket.

A Hunyad Megyei Könyvtár magyar nyelvű részlege a Téglás Gábor Iskola-központban található, abban az öt éve működő intézményben, amelyben óvodásoktól a liceumi szintig minden korosztály nevelése, képzése folyik, és kollégiumában a környék településein élő magyar diákok kapnak elhelyezést.

A Publika Magyar Könyvtári Kör felkérésére egy kolléganővel 2010 őszén meglátogattuk az intézményt, és tapasztalatainkról feljegyzést készítettünk. A feljegyzések alapján a Publika vezetősége elkészített egy projekttervezetet, és előkészítette az együttműködési megállapodást, amelyet ez év februárjában hat intézmény, illetve civil szervezet írt alá: a Publika Magyar Könyvtári Kör, a Könyvtári Intézet, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, a Nyíregyházi Főiskola Könyvtára, az Eszterházy Károly Főiskola Könyvtára, a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány.

Egy retiküllel

A végére kívánczik Ilona egyik személyes története. A „véletlen” – így hívja, aki hisz a véletlenekben – egyszer úgy hozta, hogy olyan valakit sodort az útjába, aki élete egyik leghőbb vágyát teljesítette; olyan lehetőséget kapott, amiről jó pár éve álmodott.

Munkám révén kerültem kapcsolatba egy olyan személlyel, akinek, miután vázoltam az intézmény és az alapítvány határon túlra irányuló munkáját, elmondtam, hogy egyszer szeretnék könyvekkel megtömött hátizsák és gurulós bőrönd, valamint a határon való reszketés nélkül, úgymond úrinőként átmenni Kárpátaljára. Csak úgy; egy szál retiküllel. Elegánsan, nem farmerben és edzőcipőben. Ez volt januárban. Március elején jelentkezett. Kérdezte, hogy a következő héten melyik napon tudom magamat szabaddá tenni. Az általam jelzett napon, a megbeszélrt időben megjelent a házunk előtt egy gyönyörű autó. Beültem. Egy szál retiküllel, elegánsan – mert ez volt a feltétel.

A határon, a benzingőzben várakozók hosszú sora mellett szinte megállás nélkül „húztunk el”, és néhány percen belül már a másik oldalon voltunk. Azt hiszem, hogy nagyon kevés alkalommal éreztem azt életemben, amit akkor: megilletődöttséget és reményt. Az előbbit a személyemnek szóló „ajándék” miatt. Utóbbi pedig arra vonatkozóan, hogy valaki talán most is ott ül az egyik ácsorgó autóban, a sorban – és remélem, mindig lesz valaki –, aki minimális személyi holmija alatt bőröndjében vagy hátizsákjában könyveket visz és izgul. Hogy lesz utánpótlás...

*Markolj álmaid kosarába!
A legfényesebbet
emelje ki lendülő kezed.*

*Terítsd tenyereden
a kibontott, eleven életet!*

(Balla Teréz: Buzdítás)

Lejegyezte: Pegán Anita